

Nordisk sprogforståelse og kommunikationsstrategier

Sabine Kirchmeier & Eva Skafte Jensen

Sammenfatning

I denne artikel fremlægges resultaterne af en spørgeskemaundersøgelse udført i sommeren 2015. Formålet med undersøgelsen var at få et indblik i i hvilken grad folk i Norden forstår hinanden på tværs af sprogrænserne, og hvilke strategier de bruger for at gøre sig forståelige.

Indledning

Siden Delsing & Åkesson (2005) har der været ganske få andre undersøgelser af sprogforståelse i Norden. Typisk har fokus ligget på børn og unges sprogforståelse, men kun meget lidt er blevet undersøgt om voksnes forståelse af de nordiske sprog i arbejdsmæssige sammenhænge (se fx Uhlmann 1994), og stort set intet ved vi om de strategier der bruges for at forstå hinanden og gøre sig forståelig i Norden.

Nærværende spørgeskemaundersøgelse var ikke i udgangspunktet tænkt som en komplet og dækkende kortlægning af nordisk sprogforståelse, men blot som et punktnedslag i en bestemt gruppe, nemlig de ca. 80 deltagere ved det nordiske sprog møde i efteråret 2015. Temaet for sprog mødet var sprogforståelse og kommunikationsstrategier i Norden, og ideen med spørgeskemaet var oprindeligt at få et indblik i hvilken sprogforståelse og hvilke kommunikationsstrategier der kunne observeres hos de tilstedeværende, så det kunne danne udgangspunkt for en debat. Der blev udarbejdet et spørgeskema som blev sendt ud til deltagerne, og for at få et lidt bredere sammenligningsgrundlag blev de samtidig bedt om at sende skemaet videre i deres netværk i hele Norden. Overraskende for os indløb der ikke som forventet 80, men 648 besvarelser, og endnu mere overraskende viste det sig at en stor del af besvarelserne kom fra folk som ikke professionelt beskæftigede sig med sprog, men som havde alle mulige andre jobs fra postbud og sygeplejerske til bibliotekar og afdelingsleder.

På grund af materialets omfang og bredde har vi derfor besluttet at videregive resultaterne af undersøgelsen således at den kan være endnu en brik i den mosaik der i dag er ved at blive tegnet af nordisk sprogforståelse såvel som kommunikationsstrategier (se afsnit 6).

Spørgeskemaet

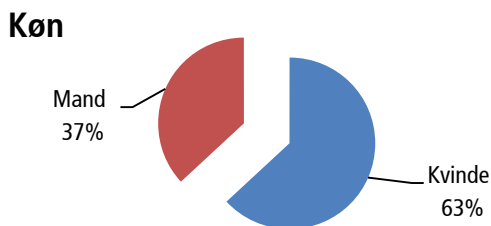
Spørgeskemaet blev udarbejdet i Google Forms. For at have et indblik i hvem vores respondenter var, bad vi dem om at give forskellige oplysninger om sig selv. Dels bad vi om almindelige baggrundsoplysninger som køn, alder, beskæftigelse og modersmål, dels bad vi om oplysninger der mere specifikt var rettet mod formålet for denne undersøgelse. Vi bad for eksempel om respondenternes egen vurdering af hvor godt de forstod de andre nordiske sprog i skrift og tale; vi spurgte dem om hvad ”skandinavisk” var for dem; og vi spurgte om kommunikation var en hovedopgave i deres arbejde. Vi spurgte også om i hvilken grad deres arbejde blev udført på tværs af de nordiske landegrænser, og hvor ofte de deltog i nordiske møder. Sidstnævnte spørgsmål ledte frem til en række spørgsmål der handlede om hvilke sprog de brugte ved møder med deltagere fra andre nordiske lande end ens eget. Endelig spurgte vi hvilke strategier de brugte når de oplevede forståelsesvanheligheder.

Med udgangspunkt i disse baggrundsoplysninger blev det muligt at undersøge om der var forskelle eller ligheder i de strategier som de forskellige respondenter brugte, fx om der var

- Forskel på strategier hos professionelle sprogfolk og hos lægfolk?
- Forskel på strategier hos mænd og kvinder?
- Forskel på strategier hos forskellige generationer?
- Forskel på strategier afhængigt af hvilket sprog man har som modersmål?

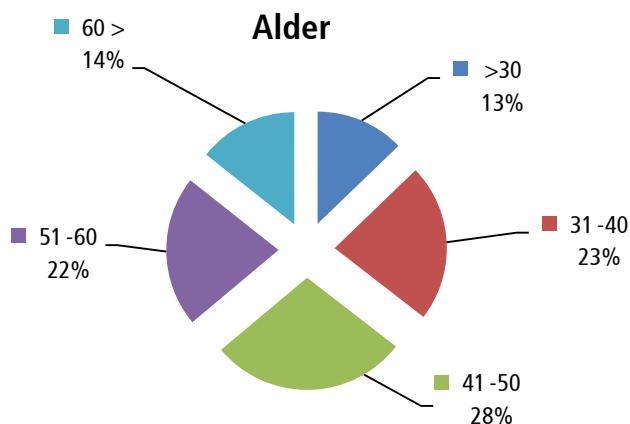
Hvem har svaret?

Som nævnt fik vi i alt 648 besvarelser. Som det ofte er tilfældet, var der en svag overvægt af kvinder, nemlig 63 % kvinder og 37 % mænd (figur 1).

Figur 1

Til gengæld var der en stor spredning på aldersgrupper, dog med hovedvægten lagt på folk i den erhvervsaktive alder (figur 2).

Figur 2

Lidt under halvdelen af respondenterne svarede ja til at have kommunikation som hovedopgave (figur 3).

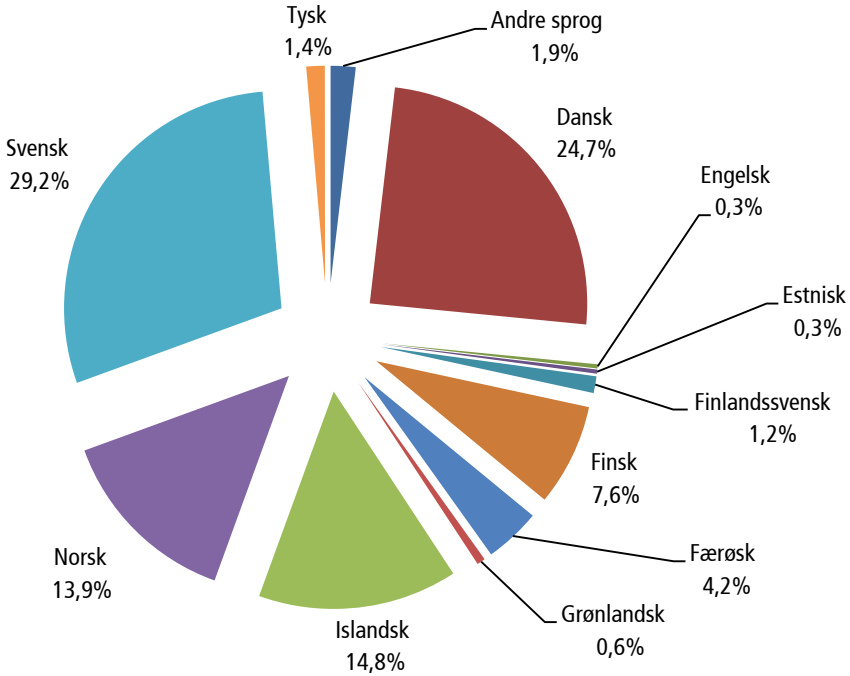
Er arbejdet med sprog og kommunikation din hovedopgave?

Figur 3

På spørgsmålet om modersmål fik vi mange og varierede svar. Som det fremgår af figur 4, havde flest af respondenterne dansk som modersmål, derefter fulgte svensk, norsk, islandsk, finsk, færøsk, finlandssvensk og grønlandsk i nævnte rækkefølge. Men der var også nogle der meldte tilbage at de som modersmål havde sprog som bulgarsk, engelsk, japansk, norsk tegnsprog og tysk. Og enkelte meldte tilbage at de havde mere end et modersmål, fx dansk og svensk, finlandssvensk og finsk, islandsk og svensk, færøsk og dansk, bulgarsk og fransk, engelsk og svensk samt svensk og jamsk. Tallene i figur 4 dækker altså over en stor sproglig mangfoldighed. Sprog og sprogkombinationer som kun forekommer en gang (nemlig de 12 der er nævnt ovenfor) er udeladt i tabellen for overskuelighedens skyld.

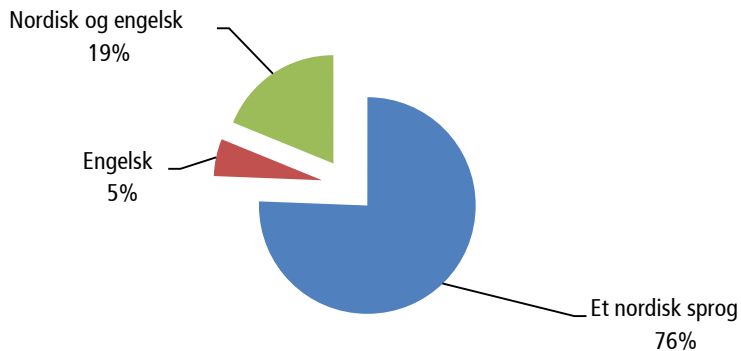
Hvad er dit modersmål?

Figur 4

Vi spurgte også om hvilket eller hvilke sprog man brugte som arbejdssprog. Her viste det sig at 5 % udelukkende arbejdede på engelsk, mens 76 % arbejdede på et nordisk sprog, mens 19 % arbejdede på både et nordisk sprog og engelsk og evt. også andre sprog.

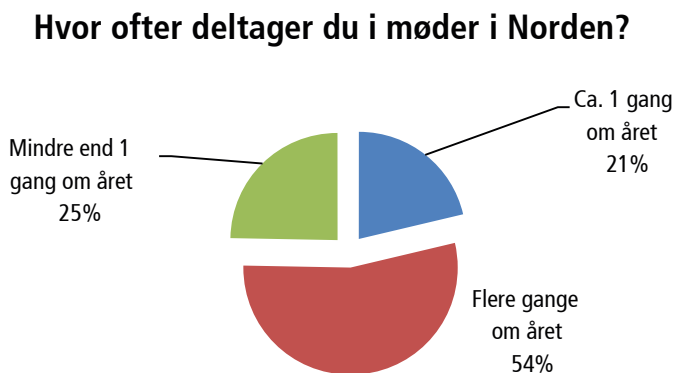
Hvad er dit arbejdssprog?

Figur 5

På spørgsmålet om beskæftigelse fik vi også mange svar. Næsten halvdelen havde jo svaret at de havde kommunikation som en hovedopgave i deres arbejde (figur 5), og de angav job som embedsmand, lærer, universitetsadjunkt, studerende, administrator, nordisk chef, webredaktør, chefsekretær og lignende. Over halvdelen havde dog ikke kommunikation som en hovedopgave i deres arbejde. I denne gruppe fandt man job som tilsynsmand, pensionist, postbud, politiker, chefsygeplejerske, civilingeniør, embedsmand (igen), veterinær, officer med mere. En stor del af respondenterne ser ud til at have en højere uddannelse, men det er vanskeligt at gøre op præcist ud fra stillingsbetegnelsen.

Ikke overraskende deltog over halvdelen i nordiske møder flere gange om året, mens den anden halvdel deltog i nordiske møder 1 gang om året eller mindre.

Figur 6

Blandt dem der deltog i flere nordiske møder om året, oplyste 58 % at de ikke arbejdede med sprog til hverdag. Det forholder sig altså ikke sådan at flertallet af møderne er for folk med sproglig baggrund.

Hvad angår repræsentativitet, er respondentgruppen altså tilsyneladende langt mere varieret end vi havde turdet håbe på. Dog skal man huske på at den oprindeligt intendede gruppe af respondenter var folk som måtte antages at være interesserede i sprog og i nordisk samarbejde, idét vi jo havde sendt spørgeskemaet ud til deltagerne i Nordisk Sprogmode og bedt dem dele med egne netværk, og på den måde kan der være kommet en overvægt af folk der ligner hinanden med hensyn uddannelsesnivea, holdninger og interesser. Af svarene på spørgsmålet om hvor ofte man deltog i møder i Norden, fremgår det da også tydeligt at mange af respondenterne faktisk forholdsvis ofte deltog i møder i Norden (figur 6). Dette resultat peger netop på at respon-

dentgruppen ikke kan anses for at udgøre en repræsentativ og vægtet gruppe af befolkningen i Norden. Der må således tages visse forbehold for validiteten af undersøgelsens resultater som dækkende situationsbeskrivelse af tilstanden i Norden.

På spørgsmålet om hvad man lagde i ordet "skandinavisk", var der også en meget stor mangfoldighed i svarene. Vi har ikke lavet et diagram over dette, men vil i stedet her blot citere nogle af de udsagn vi fik i besvarelsenerne: "Svensk, norske tal, og blanding af ordene", "En god blanding af de fleste sprog", "Alla nordiska språk!", "å "luke" ut de vanskelige ordene", "Alle de nordiske språk", "Et minste felles multiplum av de skandinaviske språk", "En blandning av svensk/norsk", "Existerar överhuvudtaget inte. (Eller, det att danskarna föröker säga siffrorna på ett "begripligt" sätt)", " En form for fællessprog", "Et blandning af de tre skandinaviske sprog med ekskludering af nogle sprog vendinger, som de danske tal og de svenske "mærkverdigheder" som skratte, grådte osv.", "tydligt språk, nära svenska".

Sprogforståelse og kommunikationsstrategier

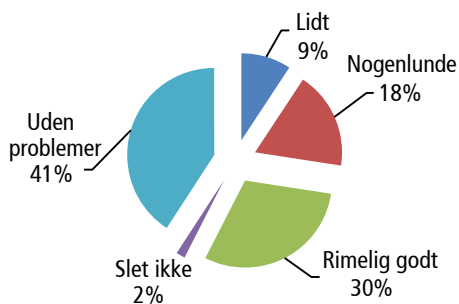
I de næste afsnit gøres der rede for respondenternes svar med hensyn til sprogforståelse og kommunikationsstrategier.

Hvor godt forstås de enkelte sprog i skrift og tale?

Figurerne 7-10 og 11-14 viser hvor godt respondenterne angiver at forstå de centralskandinaviske sprog. I overensstemmelse med andre undersøgelser (Maurud 1976, van Ommen et al. 2013, Delsing & Åkesson 2005, Christensen & Åkesson 2001, 2007) mener respondenterne at det centralskandinaviske sprog de forstår bedst, er norsk, og det de forstår dårligst, er dansk. Disse forskelle er særligt tydelige hvad angår talt sprog, mens forskellene er mindre når det drejer sig om skrift. Endvidere har vi tilføjet forståelsen af talt og skrevet engelsk, og ikke overraskende er det det sprog der bliver forstået bedst af alle.

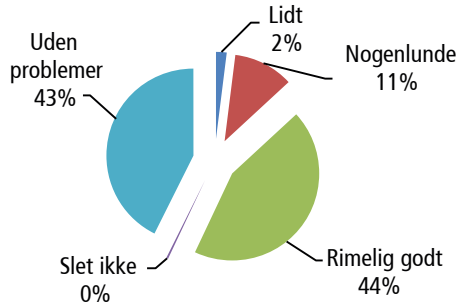
Taleforståelse af dansk, norsk, svensk og engelsk

Hvor godt forstår du talt dansk?

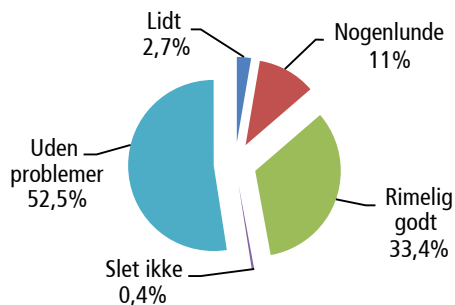
Figur 7

Hvor godt forstår du talt norsk?

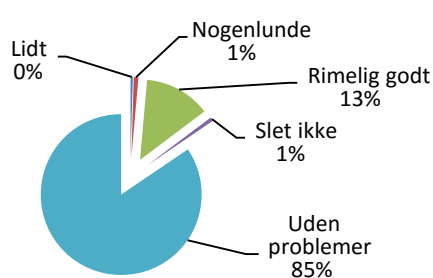
Figur 8

Hvor godt forstår du talt svensk?

Figur 9

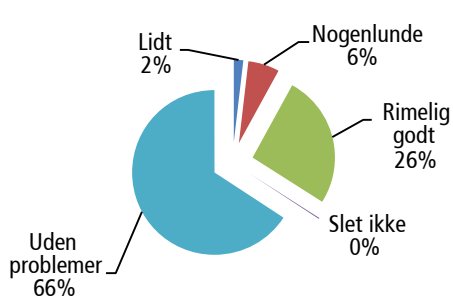
Hvor godt forstår du talt engelsk?

Figur 10

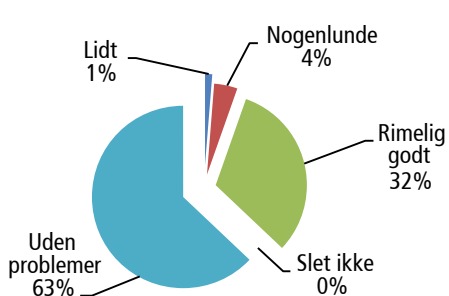
Læseforståelse af dansk, norsk, svensk og engelsk

Hvor godt forstår du skrevet dansk?

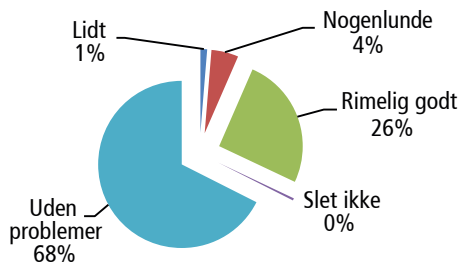
Figur 11

Hvor godt forstår du skrevet norsk?

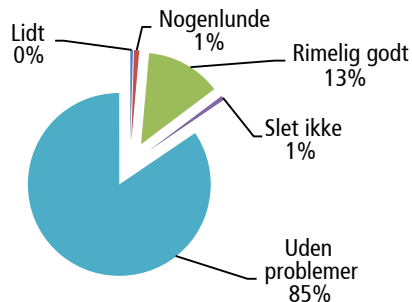
Figur 12

Hvor godt forstår du skrevet svensk?

Figur 13

Hvor godt forstår du skrevet engelsk?

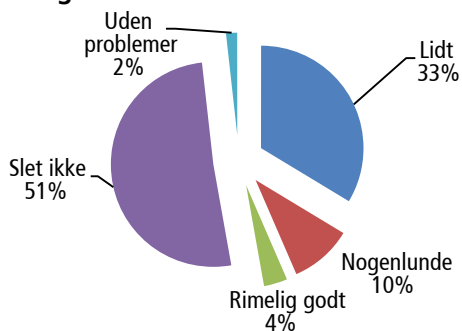
Figur 14

Vi spurgte også til hvor godt man mente at forstå andre sprog i Norden, nemlig færøsk, islandsk, finsk, grønlandsk og samisk. Ikke overraskende lå tallene for forståelse af både grønlandsk og samisk meget lavt. 95 % kunne slet ikke forstå samisk, og 4 % angav at de forstod lidt. 96 % angav at de slet ikke forstod grønlandsk, mens 3 % forstod lidt. 85 % kunne slet ikke forstå finsk, mens 8 % angav at de kunne finsk rimelig godt, mens 6 % forstod lidt. Der er ikke nogen nævneværdig forskel på lytte- og læseforståelse her.

Lidt bedre var tallene for færøsk, hvor cirka halvdelen oplyste at de slet ikke kunne forstå færøsk, og 33 % at de forstod lidt. Endnu bedre for islandsk, hvor kun 41 % angav at de slet ikke forstod, mens 44 % oplyste at de forstod lidt. Procentsatserne for personer som forstod uden problemer, rimelig godt eller nogenlunde var nogenlunde det samme for begge sprog, nemlig hhv. 2, 4 og 9-10 %.

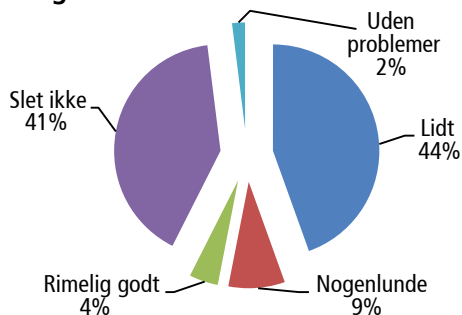
Taleforståelse af færøsk og islandsk

Hvor godt forstår du talt færøsk?

Figur 15

Hvor godt forstår du talt islandsk?

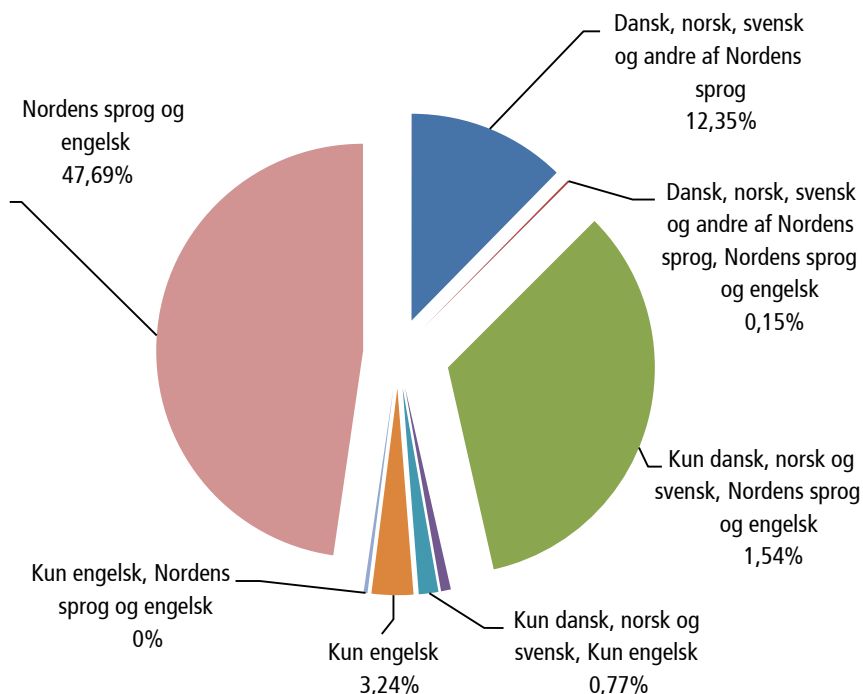
Figur 16

Sprogbrug til møder og i pauserne

I de næste spørgsmål spurgte vi til hvilke sprog der blev anvendt på møder i Norden, dels på selve møderne (det officielt udmeldte) (figur 17), dels i pauserne (figur 18). Bemærk at forskellen på mødesprog og pausesprog kun er ganske lille. Det er altså ikke sådan at der hurtigt slås over i engelsk i pauserne, snarere tværtimod.

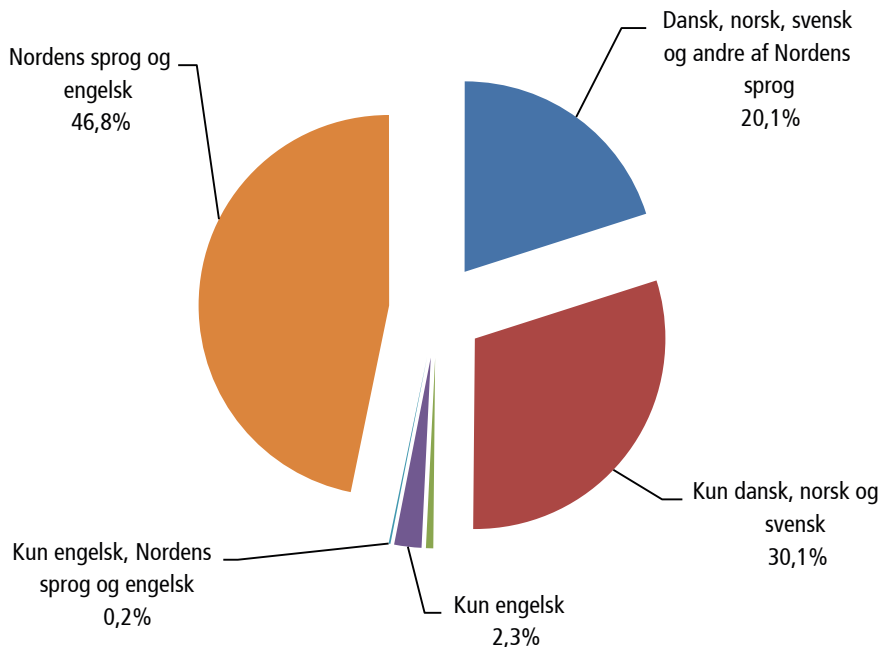
Sprogbrug til møder og i pauser

Hvilke sprog bliver der talt til møderne?

Figur 17

Hvilke sprog bliver der talt i pauserne?

Figur 18

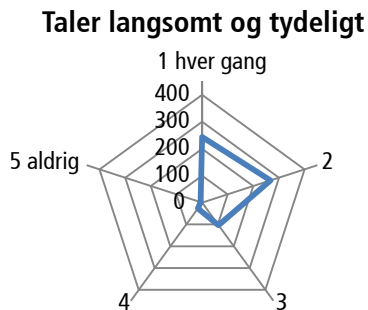
Samarbejdsstrategier

I de næste spørgsmål bad vi respondenterne om at angive hvilke strategier de anvendte når de følte at de havde svært ved at blive forstået. I figurene 19-32 vises tendenserne for sådanne strategier. Bemærk at mange vælger velafprøvede nabosprogsstrategier som at tale langsomt og tydeligt, tilpasse udtalen og skifte svære ord ud. Ikke mange angiver at de slår over i engelsk eller ligefrem opgiver samtalen.

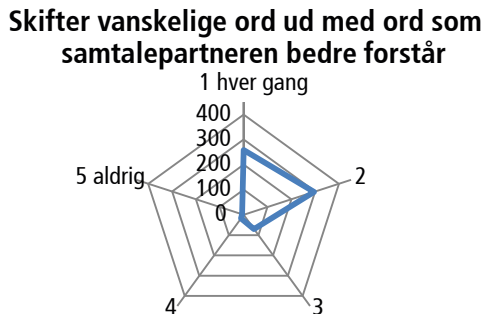
Respondenterne kunne graduere deres svar på følgende måde:

1. Altid
2. Ofte
3. Af og til
4. Sjældent
5. Aldrig

Diagrammerne skal læses på følgende måde: Jo længere linjerne går mod 1 og ud mod diagrammets periferi, jo større er tendensen til at vælge den givne strategi. Jo længere linjerne går mod 5, jo mindre er tendensen til at vælge den pågældende strategi. Jo mere jævnt linjerne fordeles sig omkring centrum, jo mindre tydeligt kan der aflæses en tendens.

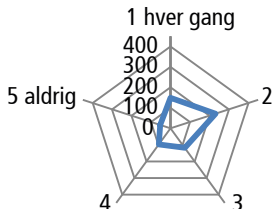

Figur 19

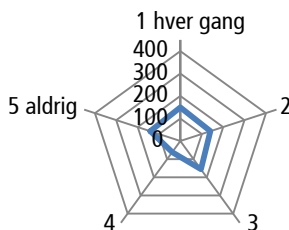
Figur 20

Tilpasser udtale og tonefald samtalepartners sprog

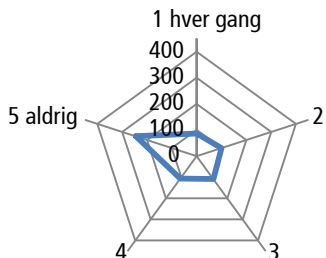
Figur 21

Taler skandinavisk

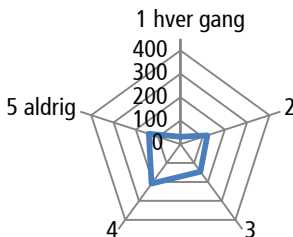
Figur 22

Skifter til et andet nordisk sprog

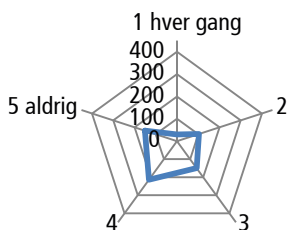
Figur 23

Skifter til samtalepartnerens sprog

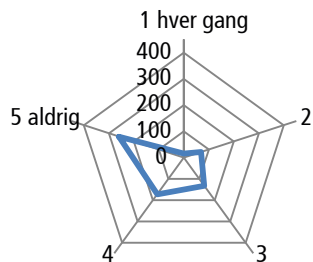
Figur 24

Skifter til engelsk

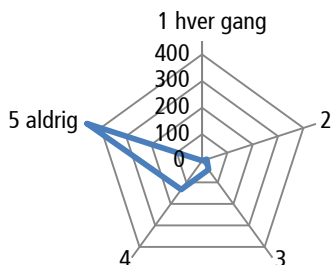
Figur 25

Bruger tegn

Figur 26

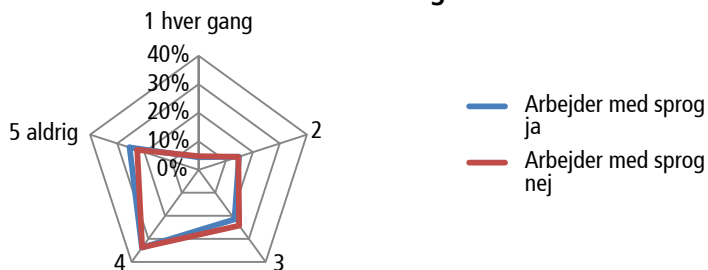
Opgiver samtalen

Figur 27

Det er en nærliggende tanke at det typisk kunne være folk der arbejder med sprog, der er mere tilbøjelige til at afprøve alternative strategier før de opgiver og går over til engelsk. Der ser imidlertid ikke ud til at være signifikant forskel på respondenter der arbejder med sprog, og dem der ikke arbejder med sprog.

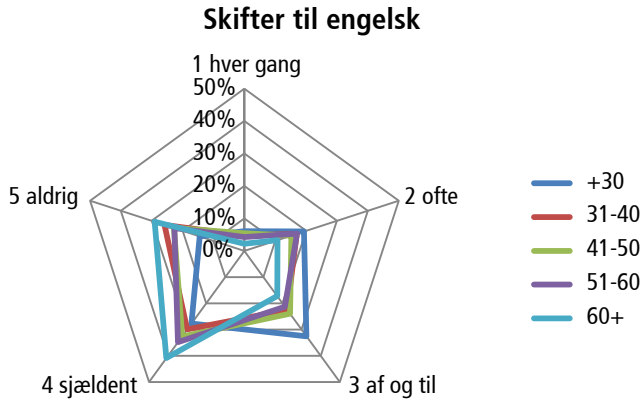
Skifter til engelsk

Figur 28

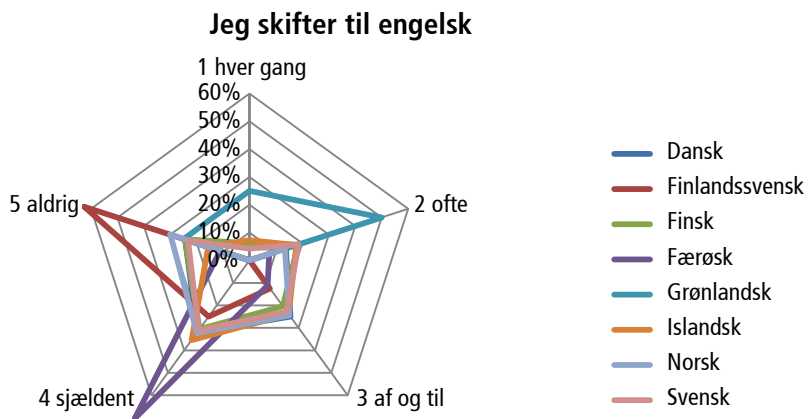
En anden nærliggende hypotese er at der er forskelle hen over generationerne,

fx at yngre mødedeltagerne kunne blive fristet til at slå over i engelsk oftere end ældre. Heller ikke her har vi kunnet finde nogen signifikante forskelle. Dog kan man ane en svag tendens til mindre kategorisk at afvise brugen af engelsk hos den yngre generation.

Figur 29

Der er lidt mere forskel på strategier når man ser på hvilket modersmål deltagerne har. Her har vi kun taget dem der klart har tilkendegivet at de kun har et modersmål.

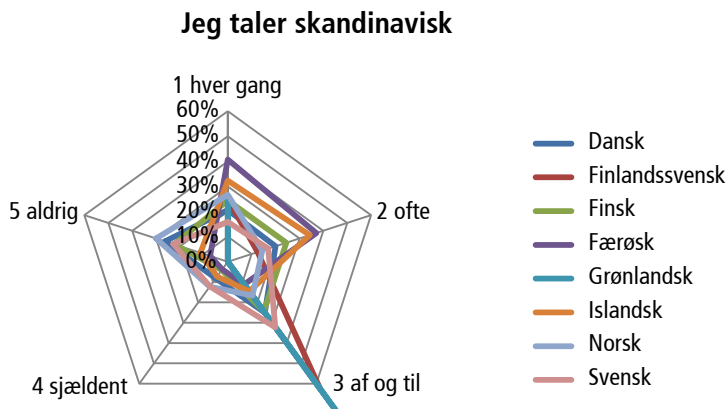

Figur 30

Diagrammet viser at der er tydelige forskelle på strategier når man har hhv. grønlandsk, færøsk og finlandssvensk som modersmål. Respondenterne der har grønlandsk som modersmål ser ud til oftere at skifte til engelsk end andre, mens en forholdsvis stor andel af færinger og finlandssvenskere angiver at de

sjældent eller aldrig skifter til engelsk. Man skal dog huske på at antallet af respondenter i disse grupper er meget lille.

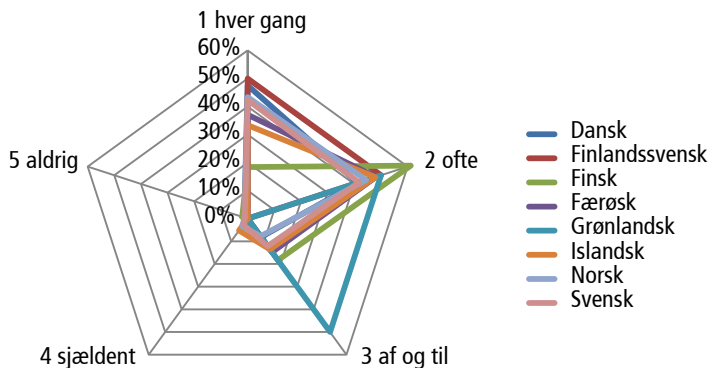
Det ser endvidere ud til at respondenter med grønlandsk og finlandssvensk som modersmål er mest tilbøjelige til af og til at tale skandinavisk. Ikke overraskende er det færinger og islændinge der hyppigst slår over i skandinavisk, mens danskere, nordmænd og svenskere er mere tilbøjelige til at tale deres eget sprog.

Figur 31

En mindre markant forskel ses når det gælder om at udskifte ord fra sit sprog til ord som man mener den anden bedre forstår. Her er det tydeligvis finner og grønlandere der ser ud til at være mest tilbageholdende med denne type strategi, mens finlandssvenskere og danskere er en smule mere ivrige for at tilpasse deres sprog til samtalepartneren.

Jeg skifter vanskelige ord med ord som min samtalepartner bedre forstår

Figur 32

Det er vanskeligt ud fra disse tal at sige noget om hvad årsagerne kan være til denne adfærd. Kan det forholde sig sådan at finlandssvenskere er mest opmærksomme på at det er vigtigt at tilpasse sig, fordi de lever i en tosproget hverdag? Kan det være at danskerne ved at de er notorisk vanskelige at forstå og derfor skifter ord ud? Er det den sprogpoltiske debat blandt finlandssvenskere og færingers der gør at de er mindre tilbøjelige til at slå over i engelsk? Og er det manglende kendskab til de øvrige skandinaviske sprog der gør at finner og grønlandere kun af og til slår over i skandinavisk?

Konklusion

Som nævnt i indledningen var denne undersøgelse egentlig tænkt som udgangspunkt for en debat ved Nordisk Sprogmøde 2015, men eftersom interessen viste sig at være overraskende stor (allerede efter tre uger havde vi 580 svar), besluttede vi at fremlægge resultaterne i denne form. Desuden var der forskellige af resultaterne der kom bag på os, og som vi derfor gerne vil fremhæve her. For eksempel var vi overraskede over at så mange der ikke har kommunikation og sprog som deres hovedbeskæftigelse (mere end 50 %), ville deltage. Vi var også overraskede over at 76 % tilkendegav for dansk og 86 % tilkendegav for norsk og svensk at de faktisk forstod disse sprog uden problemer eller rimelig godt; det tyder på en større sprogforståelse end almindeligvis antaget. Vi var desuden overraskede over at antallet af møder hvor der kun tales engelsk, er under 5 %, og ligeledes at der kun ved 5 % af møderne udelukkende tales engelsk i pauserne; også dette tyder på en langt større velvilje til at tale nordiske sprog i internordiske arbejdssammenhænge end man ellers kunne frygte.

Perspektiver

Den her afrapporterede spørgeskemaundersøgelse kom i stand som et forsøg. Undersøgelsens resultater bør derfor også tages med visse forbehold. Vi var simpelthen interesserede i at afprøve nye metoder til hvordan man overhovedet kan undersøge sprogforståelse og kommunikationsstrategier i nordiske sammenhænge.

Vi mener dog at det kan være nyttigt og interessant at udføre en ny undersøgelse med udgangspunkt i det vi har gjort. I en sådan undersøgelse vil det især være vigtigt at få følgende forhold bragt i orden:

- spørgeskemaet bør bearbejdes og finpudses
- der bør tilføjes spørgsmål om forståelsesstrategier

- der bør arbejdes med mere kontrollerede populationer, fx børn og unge, erhvervslivet, studerende m.fl.
- der bør suppleres med en kontroltest der viser om den selvvaluerede forståelse stemmer overens med den faktiske forståelse.

Desuden vil det være interessant at supplere med analyser af videooptagelse af faktiske interaktioner, fx af børn og unges videochat på Norden i skolen.

Hidtidige undersøgelser af nordisk sprogforståelse har ofte båret præg af at være udført under hvad Lund kalder eksamenslignende forhold (Lund 2015); ifølge Lund kan man antage at disse testforhold bidrager til at give et mere negativt indtryk af den internordiske sprogforståelse, end det man faktisk kan finde i sammenhænge hvor der er en ægte motivation for at forstå hinanden, som for eksempel ved møder og samarbejder på tværs af de nordiske grænser. Det er det vi har forsøgt at belyse i vores undersøgelse.

Der er dog også andre projekter der tager udgangspunkt i sprogbrug der er motiveret af faktisk interaktion. For nylig er der for eksempel kommet en norsk undersøgelse af hvordan svenskere der opholder sig og arbejder i Norge, forstår norsk (Andersen, 2016). Der er også kommet en undersøgelse af hvordan den norske tv-vært Skavlan bruger svenske ord i samtaler med svenske interviewpersoner; interessant nok viser brugen af de svenske ord sig blandt andet at have med relationskommunikation at gøre, snarere end ren information (Femtegjeld, 2016). Desuden er der i år blevet publiceret en undersøgelse af unges faktiske oplevelser med nordisk sprogforståelse; konklusionen gives i den opmuntrende titel "Man skal bare kaste sig ud i det" (Brink, 2016).

Samlet set vil disse undersøgelser efterhånden kunne bidrage til at give os et langt bedre og mere nuanceret indblik i hvordan vi forstår hinanden, og hvilke kommunikationsstrategier vi anvender, når vi omgås hinanden i Norden.

Summary

In this paper, the results from of survey of interlinguistic understanding in the Nordic countries are presented. The aim was to provide insights into how well people in the Nordic countries understand each other, and which strategies they resort to in order to let themselves be understood.

Sabine Kirchmeier er direktør for Dansk Sprognævn

Eva Skafte Jensen er seniorforsker og nordisk sekretær ved Dansk Sprognævn

Referencer

- Andersen, Mari Johanne Wikhaug, 2016: Unge svenskers møte med den norske talemålsvariasjonen. *Språk i Norden* 2016, 89-100.
- Brink, Eva Theilgaard, 2016: *Man skal bare kaste sig ud i det. En interviewundersøgelse af unge i Nordens nabosprogsforståelse i praksis.* <http://sprogkoordinationen.org/media/1337/man-skal-bare-kaste-sig-ud-i-det.pdf>
- Börestam Uhlmann, Ulla, 1994: *Skandinaver samtaler. Språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar.* Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala Univeristet 38.
- Christensen, Robert Zola & Katarina Lundin Åkesson, 2007: Kommunikationsstrategier i svensk-danska samtalrum – några inledande iakttagelser. *Språk i Norden* 2007, 93-103.
- Christensen, Robert Zola & Katarina Lundin Åkesson, 2001: *Grannspråksförståelse i Öresundsregionen i år 2000: gymnasisisters läsförståelse.* Nordlund 22:1.
- Delsing, Lars-Olof & Katarina Lundin Åkesson, 2005: *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska.* TemaNord. Nordiska Ministerrådet.
- Femtegjeld, Silje Marie, 2016: Kodeveksling som strategi i Skavlan. *Språk i Norden* 2016, 101-116.
- Lund, Jørn, 2015: Nordisk sprogforståelse i praksis. Hvor lykkes det, og hvor lykkes det ikke? *Sprog i Norden* 2015, 97-106.
- Maurud, Øivind, 1976: *Nabospråkförståelse i Skandinavien, en undersøgelse om gjensidig förståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige.* Stockholm: Nordiska Rådet.
- van Ommen, Sandrien, Petra Hendriks, Dicky Gilbers, Vincent van Heuven & Charlotte Gooskens, 2013: Is diachronic lenition a factor in the asymmetry in intelligibility between Danish and Swedish? *Lingua* 137, 193-213.

Nøgleord: sprogforståelse, kommunikationsstrategier, praksis, nordiske sprog, grønlandsk, finsk.

Bibliografiske oplysninger

Kirchmeier, Sabine & Jensen, Eva Skafte, 2016: "*Nordisk sprogforståelse og kommunikationsstrategier*" I: Torbjørg Breivik (red.) *Sprog i Norden 2016*, s. 61-78.

<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/index>

©Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden
